

JAARGANG 5 - Nr1 - MAART 2025 - LENTE

DE ZILVER HISTOGRAAF SCHOONHOVEN

OVER DE DUIZEND MEESTERS, HUN WERK EN HUN STAD

Zilver Histograaf
Schoonhoven

Navigeren: klik op auteur en/of titel: ga naar de pagina.

Klik op [dec. | afl. 4](#): terug naar inhoudsopgave.

1	Inhoudsopgave	Jaargang 5, maart 2025, aflevering 1
2	Han Goutier	Lustrum in zicht in 2025
3	Odile Jaspar Rene Kappers	Schoonhoven's grootzilver, 19de eeuwse kandelaars in Cabauw
5	Ferry Mol	Stamreeks van Bert Looren de Jong
8	Ferry Mol	De Firma Schriek en Looren de Jong
17	Rene Kappers	De kleinere van de Busschieters'; nog een schuttersketen in Schoonhoven
30	Redactie	Colofon
31	Sponsors	Panorama van de Zilverstad

Bij de Cover

'De kleinere van de Busschieters.
Nog een schuttersketen in
Schoonhoven.'

Onbekende maker, 1475-1500.

Foto RKa.

Lustrum in zicht in 2025

Han Goutier, voorzitter

Op 1 maart 2021 was het zover... De eerste Zilver Histograaf Schoonhoven werd gelanceerd. Het jaar 2025 zal daarom een lustrumjaar zijn voor het tijdschrift, zoals ik het nog altijd noem. In de afgelopen jaren is er veel gebeurd. Na een pioniersfase staat er nu een volwassen en gewaardeerde digitale vindplaats waar liefhebbers de historische verhalen kunnen vinden over de 1000 meesters, hun werk en hun zilverstad.

De bevlogen auteurs leveren ieder kwartaal in samenwerking met de redactie, een respectabel aantal artikelen, welke aan de abonnees gratis ter beschikking worden gesteld. Er werden in vier jaar tijd 102 artikelen gepubliceerd met 958 (!) afbeeldingen. Ze varieerden van nieuwe zilvermerken, oeuvre-overzichten en genealogieën tot bespreking van objecten en analyses naar de ontstaansgeschiedenis van zilverstukken. Dit alles wordt gefaciliteerd door een groep sponsors die voor een langere tijd hun bijdragen hebben toegezegd.

Jaarlijks bezoeken ongeveer 300.000 mensen de Zilverstad Schoonhoven; het historische verhaal lokt hen. De geschiedenis vormt een economische waarde die nu vergroot wordt door het digitale platform dat de Zilver Histograaf Schoonhoven is geworden.

In 2024 werden 24 artikelen gepubliceerd van 8 verschillende auteurs. En er waren twee genealogieën bij van zilvermeden. Ultimo 2024 waren er door ons beleid van verbinden van geïnteresseerde organisaties en hun vrienden en leden, bij elkaar 2722 aangesloten abonnees. Dit is een verdubbeling vergeleken met 2023 en een tienvoud van ons eerste jaar 2021.

In 2024 is er een proef gelanceerd met de papieren uitgave per kwartaal welke aan de sponsors ter beschikking wordt gesteld. Via hen kunnen belangstellenden die nummers bij onze sponsors afhalen, inclusief het Zilvermuseum.

Auteurs, redactie en bestuur bereiden zich voor om onze lezers ook in 2025 te vergasten op lees- en kijkplezier. Het bestuur en de redactie beraadt zich daarbij hoe aan het eerste lustrum een feestelijk tintje kan worden gegeven. Suggesties en ideeën van onze lezers zijn zeer welkom.

Namens het bestuur en de redactie van de Zilver Histograaf,
Han Goutier, voorzitter

2021

2022

2023

2024

Schoonhoven's grootzilver, 19de eeuwse kandelaars in Cabauw

Odile Jaspar, Rene Kappers

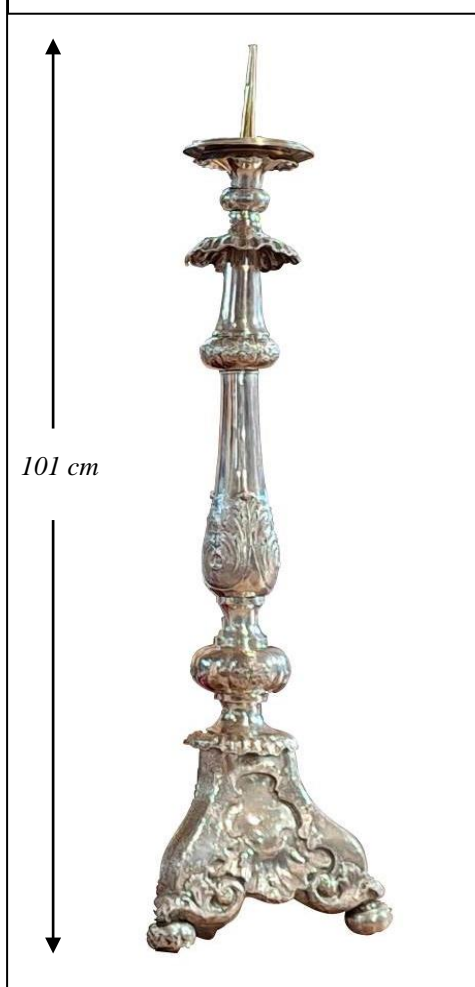
Grootzilver uit Schoonhoven gemaakt in de 19de eeuw is zeer schaars. Er zijn korte perioden geweest dat bedrijven grootzilver probeerden te maken. Meestal stopten ze daarmee na korte tijd. In de collectie van het Edelambachtshuijs zijn slechts twee voorbeelden te bewonderen: koektrommels van de firma W. Littel & Cie en van G. Greup.¹ Kerkelijk grootzilver is volstrekt onbekend. Verrassend is dan ook om stukken grootzilver aan te treffen in de Rooms Katholieke St. Jacobuskerk kerk in Cabauw: twee kandelaars (afb. 1, 3).

In dit artikel worden de kandelaars en de wederwaardigheden beschreven van de meester, zilversmid Paulus Roesgen.

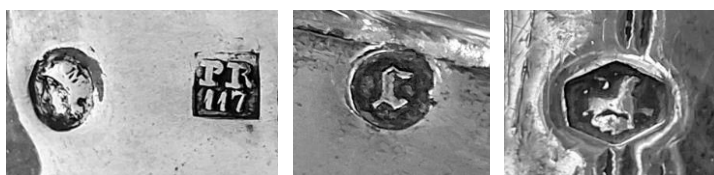
Twee kandelaars

De stukken zijn een stel van twee identieke zilveren kandelaars. Op zich niet bijzonder, ware het niet dat ze gemaakt werden door een Schoonhovense zilversmid. Blijkens de inscriptie werden ze aan de kerk geschonken: 'Geschenk van Henrica Mulder weduwe van Petrus Duits Kabauw 10 Augustus 1862' (afb. 2, boven).

Afb. 1 Kandelaar (één van twee), Paulus Roesgen, 1862. Hoogte 101 cm. Foto RKa. Bew. Rob Glastra.

Op de kandelaars staan de jaarletter C = 1862, kantoor-teken M = Schoonhoven, gehalteteken 'gaande leeuw' in zeskant voor zilveragehalte 833/000, alias 'tweede gehalte'. Tenslotte het meesterteken van de zilversmid 'PK boven 117' in vierkant contour (afb. 2 onder). Dit was van Paulus Roesgen, zilversmid te Schoonhoven.

Afb. 2 Boven, inscriptie met schenker, datum en begunstigde. Onder, v.l.n.r. kantoor-teken, meesterteken, jaarletter, gehalteteken.

¹ Collectie Edelambachtshuijs, inv. nr. 1196 Littel & Cie 1861, inv. nr. 1249, G. Greup 1889.

Paulus Roesgen, zilversmid

Roesgen was als zilversmid met de Amsterdamse zilversmid Gilles Grevink meegekomen naar Schoonhoven om te werken op de fabriek van Littel & Cie. De fabriek, opgezet voor 'grootwerk' wilde niet van de grond komen; naar verluidt was dit wegens gebrek aan geschikte vakmensen.² Roesgen werd ontslagen toen de firma Littel & Cie werd gesloten.

Daarna vestigde Roesgen zich zelfstandig, eerst als graveur en drijver (zonder meesterteken) waarna hij te kennen gaf voorwerpen in hun geheel te gaan voltooien. De waarborg noteerde: 'Heeft een wring-draaibank' (forceerbank). 'Groot zilverwerker, gewrongen en fijn gietwerk'. Zijn meesterteken 'PR boven 117' in vierkant (nr. 8932) werd op 17 februari 1862 afgeslagen (afb. 2).

Op 29 november 1864 liet B&W van Schoonhoven aan de Waarborg weten dat Roesgen was vertrokken naar 's-Gravenhage. Bij de Waarborg Schoonhoven werd nog genoteerd dat hij zijn meesterteken bij vergissing met ander meubilair al had ingepakt en verzonden naar Den Haag. Roesgen zegde toe het aldaar tonen.³

Paul Joseph Hubert (Paulus) Roesgen in de administratie van Schoonhoven ⁴

Geboren Neuss (Duitsland) 1 juli 1825, zoon van Andreas Roesgen en Caecilia Schmits. Trouwt Sch. 16 april 1862 Alida van der Stok, geboren Leiden 2 augustus 1827, dochter van Jacobus van der Stok en Philippine Bekker, overleden Den Haag 18 april 1872. Inschrijving van hun vestiging te Schoonhoven was 'april 1862'. Ze waren Rooms Katholiek. Het gezin met dochter Cecilia Roesgen, geboren te Nieuwer Amstel 30 mei 1854, ging wonen Katpoort 2. De vorige woonplaats van het gezin was Amsterdam.

Op 26 maart 1864 werd hun zoon Paulus Joseph Hubert te Schoonhoven geboren. Volgens het Bevolkingsregister vertrok het gezin op 15 december 1864 uit Schoonhoven naar 's-Gravenhage.

Afb. 3 Kandelaars vóór het koor in de kerk te Cabauw, Open Monumentendag 2024. Midden, een kandelaar van Paulus Roesgen uit 1862, geflankeerd door twee kandelaars, blijkens inscriptie geschonken in 1681 door Cornelis de Nobelaer, ambachtsheer van Cabauw.

Foto RKa.

Besluit

Paulus Roesgen werkte twee jaar in Schoonhoven als graveur, forceur en zilversmid: van begin 1862 tot 29 november 1864. De twee kandelaars waren, gelet op de datum 10 augustus 1862 van de schenking en de jaarletter, een vroeg werk van hem in Schoonhoven. Het was een geschenk voor de Rooms-katholieke kerk van Cabauw van Henrica Mulder, weduwe Petrus Duits.

Door zijn inschrijving bij de Schoonhovense waarborg wordt Paulus Roesgen gerekend tot de Schoonhovense zilversmeden. Zijn werk behoort echter zeker niet tot het gebruikelijke kleinwerk-oeuvre van de Zilverstad; het is een hoge uitzondering.

² Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven (NZS), Kenniscentrum, *Vakblad Sint Eloy* 1877.

³ NZS, Coll. Van Dongen, inv. nr. 465, Stamboek Waarborg Werkmeesters 1837-1911, 1e helft, nr. 152.

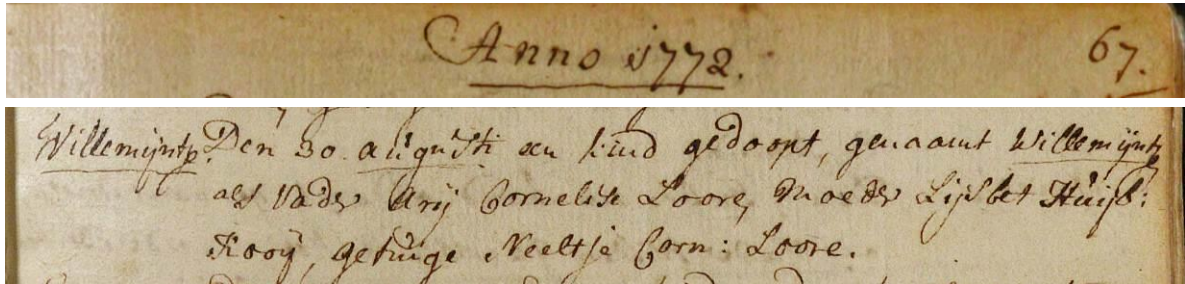
⁴ Digitaal: NL-GdSAMH_1012_1888_Bevolkingsregister_Wijk-A-vervolg-1_Scho_1860-1880_#0340; SAMH, BS Schoonhoven, tr. 1862 a.nr. 5; SAMH, Ac. 1012, inv.nr. 1888, blad 378, BR Schoonhoven, 1860-1880, Wijk A, J-R; BS 's-Gravenhage, overlijden, akte nr. 746

Stamreeks van Bert Looren de Jong

Ferry Mol

Generatie I

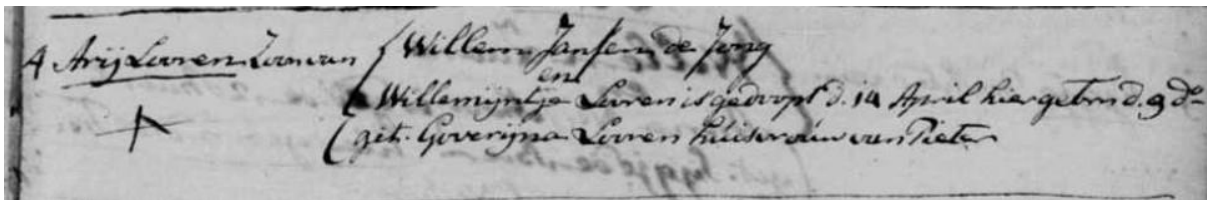
- I. Willem Janse de Jong, gedoopt Ammerstol 3 augustus 1777, zoon van Jan Willemse de Jong en Ariaantje Janse Snel (getuige Lena Janse de Bruijn), arbeider (1805), visser (1912), trouwt met Willemijntje Looren, dochter van Arij Cornelisse Looren en Lijsbeth Huijb(erts) Kooij, gedoopt Ammerstol 30 augustus 1772 (afb. 1), overleden te Bergambacht op 1 februari 1814.

Afb. 1 Doop van Willemijntje Looren dochter van Arij Cornelise Loore(n), 30 augustus 1772. SAMH, Doopboek Ammerstol inv. nr. 2, 1740-1811, fol. 67.

Uit dit huwelijk:

1. Arie Looren de Jong, geboren/gedoopt te Ammerstol op 9/14 april 1805 (afb. 2), overleden 's-Heeraartsberg en Bergambacht op 23 oktober 1853, volgt II.

Afb. 2 Doopinschrijving van Arie Looren, zoon van Willem Jansen de Jong en Willemijntje Looren, geboren Ammerstol 9 april, gedoopt 14 april 1805. Getuige Goverijna Loren, huisvrouw van Pieter. SAMH, DTB Ammerstol, Herv. Dopen 1740-1811, fol. 135.

2. Jan de Jong, geboren te Ammerstol op 18 september 1803, overleden te Ammerstol op 28 juli 1814.
3. Lijsbet de Jong, geboren te Ammerstol op 4 oktober 1812, overleden te Ammerstol op 24 september 1837.

Generatie II

- II. Arie Looren de Jong, zoon van Willem Janse de Jong (I) (arbeider (1805), visser (1912) en Willemijntje Looren, geboren te Ammerstol op 9 april 1805, visser, overleden te 's-Heeraartsberg en Bergambacht op 23 oktober 1853, trouwt te Bergambacht op 8 juli 1837 met Bartha Kooij, geboren 's-Heeraartsberg en Bergambacht op 18 mei 1815, overleden te Bergambacht op 9 februari 1899.

Uit dit huwelijk:

1. Willem Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 2 september 1838, dagloner.

2. Jacoba Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 22 juli 1841.
3. Huibert Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 2 oktober 1844, arbeider, overleden te Ammerstol op 19 december 1924, trouwt te Bergambacht op 16 maart 1866 met Adriana Bakker.
4. Jan Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 6 december 1846, visser, overleden te Ammerstol op 25 november 1925, trouwt met Maria Kok.
5. Arie Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 25 juni 1850, overleden te Ammerstol op 27 januari 1931, volgt III.
6. Eliza Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 25 november 1852, arbeider, visser, overleden te Schoonhoven op 6 januari 1943, trouwt (1) te Bergambacht op 30 maart 1874 met Jannigje de Jong, trouwt (2) te Bergambacht op 4 augustus 1916 met Aaltje Noorlander.

Generatie III

- III. Arie Looren de Jong, zoon van Arie Looren de Jong (II) (visser) en Bartha Kooij, geboren te Bergambacht op 25 juni 1850, arbeider, visser, overleden te Ammerstol op 27 januari 1931, trouwt te Bergambacht op 8 september 1871 met Lijntje de Jong.

Uit dit huwelijk:

1. Arie Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 1 januari 1872, overleden te Ammerstol op 24 januari 1932, trouwt met Geertje de Vries.
2. Hendrika Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 16 juli 1874, overleden Gouda op 7 april 1941.
3. Paulus Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 7 juli 1876, arbeider, trouwt met Dirkje de Jong.
4. Willem Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 5 september 1878.
5. Bartus Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 19 april 1881, vrachtrijder.
6. Pieter Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 26 januari 1884.
7. Lijntje Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 9 december 1885.
8. Huibert Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 30 december 1887, volgt IV.
9. Jan Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 28 januari 1890.
10. Willemijntje Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 8 juni 1892.
11. Cornelis Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 7 november 1895, overleden te Ammerstol op 8 november 1895.
12. Jacoba Looren de Jong, geboren te Ammerstol op 7 november 1895.

Generatie IV

- IV. Huibert Looren de Jong, zoon van Arie Looren de Jong (III) (arbeider, visser) en Lijntje de Jong, geboren te Bergambacht op 30 dec 1887, grondwerker, opperman, werkman, woont Oude Singel 48 in 1914, trouwt te Ammerstol op 20 jul 1912 met Geertruida Verkerk, geboren te Ammerstol op 20 jul 1890.

Uit dit huwelijk:

1. Arie Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 25 apr 1913, zilversmid bij de firma Hooijkaas (ca. 1924); later beroepsmilitair; gezin woont in Amersfoort in 1958, trouwt met Jacoba Sprong, overleden te Amersfoort op 29 april 1962.

2. Huibert Looren de Jong, geboren te Schoonhoven op 12 augustus 1914, overleden op 15 december 1981, volgt V.
3. Aaltje Looren de Jong, geboren te Schoonhoven op 7 april 1916.
4. Aris Looren de Jong, geboren te Schoonhoven op 7 april 1916, overleden te Rotterdam op 12 juli 1924.
5. Jan Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 18 oktober 1917, kantoorbediende, later beroepsmilitair, trouwt met Margaretha de Ruiter; gezin woont te Gorinchem (1958).
6. Lijntje Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 19 november 1919, dagdienstbode, trouwt met Johannes Verhoeff; gezin woont in Zeist (1958).
7. Piet(ert)je Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 24 november 1922, dienstbode.
8. Geertruida Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 6 juni 1925, trouwt met Arie Visser; gezin emigreert naar Canada.
9. Aris Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 19 september 1927, rijwielhersteller te Schoonhoven, trouwt met Elisabeth de Kluijver.
10. Hendrika Looren de Jong, geboren te Bergambacht op 4 oktober 1930, trouwt met Anton C. Bestebroer; gezin woont in Canada (1958).

Generatie V

- V. Huibert Looren de Jong, zoon van Huibert Looren de Jong (IV) (grondwerker, opperman, werkman) en Geertruida Verkerk, geboren te Schoonhoven op 12 augustus 1914, etser, graveur, zilversmid, overleden op 15 december 1981, trouwt met Baartje van der Graaf, geboren te Groot-Ammers op 15 mei 1917, overleden te Schoonhoven op 14 mei 2018.

Uit dit huwelijk 5 kinderen

5. Bert Looren de Jong, zilversmid te Schoonhoven (afb. 3). Lid van Verdiensten van het Gilde Sint Eloy, 2017.

Afb. 3 Bert Looren de Jong, werkend aan een broodmand in zijn werkplaats Koestraat 11. Foto Piet van Oostrom, 30 nov. 1998.

De Firma Schriek en Looren de Jong

Ferry Mol

In de Zilverhistograaf worden regelmatig resultaten gepubliceerd van onderzoek binnen één of meer van de tien onderzoeksthema's.¹ Het onderstaande onderzoek en artikel vult hiaten op in kennis bij het thema 'biografische en genealogische gegevens van de 1000 meesters in Schoonhoven', en bij 'de beschrijving van de 100 oude werkplaatsen'.

Voor het eerst wordt in dit artikel aandacht besteed voor een vorm van samenwerking tussen twee van de 1000 meesters: in dit geval twee zelfstandige zilversmeden in één firma: de Firma Schriek & Looren de Jong. Hoe kwam deze firma tot stand en waren de oprichters ook deel van traditionele zilversmidsgeslachten? Hoe eindigde de firma?

Bij dit onderzoek is ook de historie van hun gezamenlijke werkplaatsen onderzocht. Verder werd de oorsprong van de dubbele achternaam 'Looren de Jong' achterhaald en wordt in dit artikel beschreven.

Afb. 1 Familiefoto ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk van Evert Cornelis Schriek sr. en Cornelia van der Hoven. Op de foto staan de volgende personen afgebeeld: staand v.l.n.r.: Cornelis Schriek (zilversmid), Evert Cornelis Schriek jr. (typograaf), Arie Schriek (kappersknecht), Aagje Schriek, Hendrik Dijkman (monteur), Hendrik Schriek (zilversmid, werkmeester) en Cornelis Zanen (grondwerker). Zittend v.l.n.r.: Evert Cornelis Schriek sr. (sigarenmaker), Johanna Dijkman-Schriek, Cornelia Schriek-van den Hoven, Hendrika Zanen-Schriek. Het gezin Schriek-van den Hoven woonde op Kruispoortstraat 10. Foto T.W. van den Houten, Schoonhoven 28 april 1931.

¹ Bestuur en Redactie, 'Vondsten van alles. Tien thema's voor onderzoek', *Zilver Histograaf Schoonhoven* 4 (2024) 2

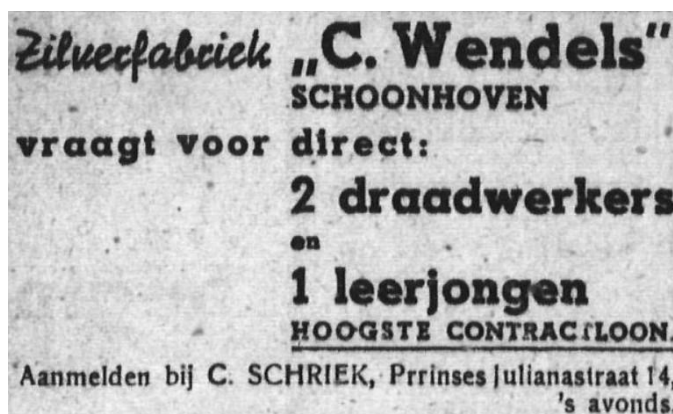
Oorsprong Schriek

Dit onderzoek begon bij bovenstaande familiefoto gedateerd 28 april 1931, ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk van Evert Cornelis Schriek sr. en Cornelia van der Hoven (afb. 1).² Evert Cornelis sr. (geboren Gorinchem 1884) was sigarenmaker, net als zijn vader Hendrik. Evert Cornelis werkte bij de Firma Valk, een sigarenfabriek in de Lange Weistraat.³

Het geslacht Schriek was niet erg honkvast. Vanaf het einde van de 18de eeuw verbleven de voorvaderen van de Schoonhovense Schrieken achtereenvolgens in Hillegersberg, Sluipwijk, Stein, Leerdam, Hendrik-Ido-Ambacht en Gorinchem. Het beroep van zilversmid was hen vreemd; zij verdienden de kost als bijvoorbeeld sloopstimmerman of sigarenmaker. Met name de jubilaris op de foto, Evert Cornelis, en zijn vader Hendrik waren sigarenmakers. Geen van de zonen van Evert Cornelis sr. zette het beroep sigarenmaker van hun vader en grootvader voort. Wel werden er twee van zijn zonen zilversmid: Cornelis en Hendrik Schriek.

Cornelis Schriek

Cornelis Schriek was zilversmidsknecht bij werkmeester Kees Wendels. Wendels woonde aan de Havenstraat en had zijn werkplaats aan de Havenstraatse Wal, ten noorden van huisnummer 15.⁴ Cornelis Schriek trouwde met Wendels' dochter Neeltje en nam (samen met zijn echtgenote) omstreeks 1947 de zaak van zijn schoonvader over (afb. 2). Het echtpaar woonde in de Koningin Julianastraat 14.

Afb. 2 Schoonhovense Courant
23 jan. 1948.

Hendrik Schriek

Hendrik Schriek had sinds 12 juli 1935 een eigen meesterteken dat op 21 december 1942 vernietigd werd. Hij was naar verluidt in 1942 in loondienst bij de Firma Hooijkaas. Hij woonde met zijn gezin aan het Olivier van Noortplein 37. Hij was degene die een samenwerking aanging met Huibert Looren de Jong eind 1942. De firma H. Schriek & Co, werd op 14 november 1942 ingeschreven bij het Rijksbureau voor Non-ferro metalen.⁵ Hun gezamenlijk meesterteken (afb. 4) werd op 7 januari 1943 afgeslagen bij de Waarborg Schoonhoven.⁶

² Streekarchief Midden Holland – Gouda (SAMH), Inventaris 0440.85720, fotograaf T.W. van den Houten.

³ Schoonhovense Courant (SC) 27 mrt 1931: dankbetuiging op p.2.

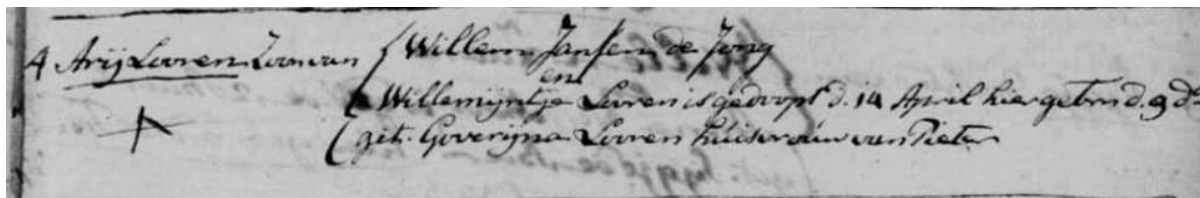
⁴ F. Mol, *Het zilversmidsgeslacht Wendels in Schoonhoven, Zilvercahier 8.0* (Schoonhoven 2011) 38.

⁵ Inschrijving als fabrikant. Inschrijvingsnummer GZ no. 20722. Document in bezit van Bert Looren de Jong.

⁶ Tekstkopie van bestand Waarborg 17972000, CRM02430, 'Voortzetting van Hendrik Schriek, CRM02156a.'

Oorsprong van de familie met de dubbele naam Looren de Jong

Dubbele achternamen, zoals de Lange Wendels, Sperna Weiland of Van Os van den Abeelen, waren geen uitzondering in Schoonhoven. Daar hoort Looren de Jong zeker ook bij. De eerste keer dat deze samenvoeging voorkomt is in het doopboek van Ammerstol in 1805, wanneer Willem Jansz de Jong en zijn vrouw Willemijntje Looren op 9 april 1805 hun zoon de voornamen Arie Looren meegeven (afb. 3). Willemijntje Looren was de dochter van Arij Cornelisse Looren en Lijsbeth Huijb(erts) Kooij, gedoopt Ammerstol 30 augustus 1772.⁷ Het kind Arie Looren werd dus vernoemd naar zijn grootvader van moederszijde.

Afb. 3 Doopinschrijving van Arie Looren, zoon van Willem Jansen de Jong en Willemijntje Looren, geboren Ammerstol 9 april gedoopt 14 april 1805. Getuige Goverijna Loren, huisvrouw van Pieter. SAMH, DTB Ammerstol, Herv. Dopen 1664-1811.

In Schoonhoven en omgeving werden veel kinderen met naam en toenaam vernoemd naar de grootvader van moederszijde. Later versmolten deze feitelijke voornamen dan met de familienaam; eerst in het populaire gebruik en vervolgens dikwijls in de officiële stukken. Het werd in Schoonhoven in de periode 1750-1850 veelvuldig gedaan: 43 dubbele namen kwamen in Schoonhoven aan het licht in een onderzoek.⁸ Bij andere families werd dit soms ook gedaan om ervoor te zorgen dat de achternaam van de moeder niet zou uitsterven.⁹

De opvolgende generaties Looren de Jong woonden veelal in Ammerstol maar ook in Bergambacht. Soms niet eens omdat er verhuisd werd, maar door gemeentelijke herindelingen. In dit geslacht Looren de Jong, waren er in de 19^e eeuw geen zilvermeden terug te vinden. Meestal werd er beroepen als arbeider, visser of grondwerker in de akten van de Burgerlijke Stand vermeld. De vader van Huibert Looren de Jong was opperman, toen hij een gezin stichtte. Huibert ging net als zijn oudere broer Arie, na zijn lagere schooltijd ook bij Firma Hooijkaas werken. Daar wilde men altijd wel nieuwe knechten opleiden. Bij Hooijkaas werd bemerkt dat Huibert een groot tekentalent had. Hij volgde daardoor naast zijn werk een opleiding aan de voorganger van de huidige Vakschool, de Rijks Vak- en Teekenschool in de Schoolstraat (nu Jan Kortlandstraat). Na voltooiing van de opleiding werkte hij nog tot in 1942 bij Hooijkaas. Eind 1942 ging Huibert Looren de Jong het samenwerkingsverband aan met Hendrik Schriek. Voor Huibert's broer Arie was het vak van zilversmid minder succesvol. Hij koos uiteindelijk voor een militaire carrière.

Het ontstaan van Firma Schriek & Looren de Jong

Door de crisistijd tijdens de Tweede Wereldoorlog begonnen Schriek en Looren de Jong noodgedwongen samen een bedrijf in zilverwerk. Door de slechte economische situatie was hun werkgever Hooijkaas gedwongen tot inkrimpen. Omdat beide heren vrijgezel waren,

⁷ NL-GdSAMH_0714_2_Doop_Trouw_Herv_Amm_1740-1811_#0075.

⁸ R. Kappers, 'Sperna Weiland. Een uitzonderlijke dubbele naam uit Schoonhoven', *Historie Snippers Historische Vereniging* (2006) digitaal <https://historischeverenigingschoonhoven.nl/publicaties/> (met twee overzichten: 20 dubbele namen van goud- en zilvermeden, 23 dubbele namen van anderen); C.E.G. ten Houte de Lange, A.D. de Jonge, *Het dubbele namen boek* (Amsterdam 2007) 15-27.

⁹ [https://www.cbgfamilienamen.nl/nfb/detail_naam.php?info=kenmerk&kenmerk=dubbele+naam&nfd_naam=H](https://www.cbgfamilienamen.nl/nfb/detail_naam.php?info=kenmerk&kenmerk=dubbele+naam&nfd_naam=Hora%20Adema&gba_lcaam=&operator=&taal=)
[ora%20Adema&gba_lcaam=&operator=&taal=](https://www.cbgfamilienamen.nl/nfb/detail_naam.php?info=kenmerk&kenmerk=dubbele+naam&nfd_naam=H) Een voorbeeld in Schoonhoven: Rechtdoorzee Greup. Wijziging familienaam 'Greup' bij KB 1 april 1911 nr. 45 in 'Regtdoorzee Greup'.

Afb. 4 Meesterteken nr. 2430. Firma Schriek & Looren de Jong, 7 jan. 1943-2 mei 1967.

Afb. 5 Schoonhovensche Courant 7 september 1948.

Afb. 6 De werkplaats van Schriek & Looren de Jong, Koestraat 11; links in 1928, rechts in 1986. Bronnen: Het Schouwvenster, geïllustreerd weekblad voor het Christelijk gezin, 18 maart 1928; B. van den Boogert (samenst.) De monumenten van Schoonhoven (Schoonhoven 1986) 103.

werden zij als eerste ontslagen.¹⁰ Zij vormden een firma (afb. 4, 5) en betrokken toen een werkplaats in de Koestraat op huisnummer 11 (afb. 6). In 1967 kwam de samenwerking tot een einde en ging ieder weer voor zichzelf werken. Looren de Jong en Schriek hebben toen geloot wie er op nr. 11 mocht blijven werken en wie er zou verhuizen naar het aangrenzende pand, Koestraat 9. Schriek was uiteindelijk degene die verhuisde naar nr. 9.¹¹

Hendrik Schriek heeft in die periode twee maal ‘hoog bezoek’ gekregen. In 1975 van de Commissaris van de Koningin voor Zuid Holland,¹² die op werkbezoek was. Twee jaar later kwam een Japanse televisieploeg langs die een rapportage maakte over Nederlandse ambachten.¹³

Begin tachtiger jaren overleed Huibert Looren de Jong, terwijl hij nog niet zo lang van zijn pensioen genoot. Zijn zoon Bert, die toen al geruime tijd in het bedrijf werkte, kon de zaak

¹⁰ J. Luijt, M.G. Houtman, *Schoonhovens Zilver St. Eloy. 10 Jaar Schoonhovense goud- en zilversmidsgilde St. Eloy* (Goudriaan 1998) 112.

¹¹ Uit gespreksaantekeningen met Bert Looren de Jong in dec. 2007 door René Kappers.

¹² SC 22 jan. 1975, 2.

¹³ SC 22 juni 1977, 1.

Afb. 7 Links, zilveren 'breidoppen'. Rechts, Baartje van der Graaf en Huibert Looren de Jong. Onbekende fotografen

niet direct overnemen wegens een gebrek aan papieren. De 'opvolgende weduwe' van Huibert Looren de Jong, Baartje van der Graaf, had wel het recht om het bedrijf voort te zetten.¹⁴ Onder haar meesterteken (nr. 5047) heeft Bert toen nog geruime tijd gewerkt totdat hij zelf zijn meesterteken kreeg in 1998 (nr. 6721).

De productie van de Firma Looren de Jong bestond voornamelijk uit messen met zilveren heften, servetbanden en breidoppen (afb. 7, 14).¹⁵ Bert heeft later nog enige tijd gezelschap gekregen van broodmand-specialist Gerard Wijland die wilde stoppen met zijn werk (afb. 8). Zo werd Bert ook opgeleid in de vervaardiging van broodmanden en bonbonschalen.¹⁶

In 2014 is Bert gestopt met zijn activiteiten in de werkplaats. Daarna is de werkplaats in handen gekomen van goudsmid Mario de Bondt.

Afb. 8 Bert Looren de Jong (links) en Gerard Wijland (rechts) aan de stavelij in de werkplaats Koestraat 11. Foto Fred Wegener, 1998.

¹⁴ R. Kappers: 'Silver Material Girls? Opvolgende weduwen in de Zilverstad van 1680 tot 2000', *Zilver Histograaf Schoonhoven* (ZHS) 2 (2022) 53-71.

¹⁵ Houtman, Luijt, *St. Eloy*, 113.

¹⁶ Ibidem, ibidem, 114.

Galerij der meesters

Hendrik Schriek (afb. 9)

Geboren Schoonhoven 10 november 1909, overleden aldaar 19 juli 1989

Zilversmid, werkmeester vanaf 15 juli 1935 tot 21 december 1942 (afb. 10)

Werkte naar verluidt in 1942 ook bij Zilverfabriek H. Hooijkaas

Woonde aan het Olivier van Noortplein 37

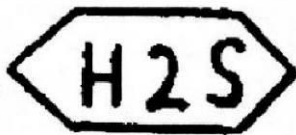
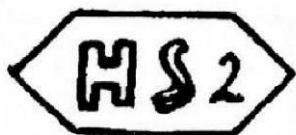
Specialiteit: broodmanden, bonbonschalen

Hendrik Schriek was na de Tweede Wereldoorlog geruime tijd penningmeester van de Nijverheidsvereniging.

Afb. 9 Hendrik Schriek te midden van, links zilversmid Alex Meijer en rechts W.H. van der Jagt, directeur van de Rijks Vak- en Teekenschool. Detail uit een groepsfoto van een bezoek aan de Amsterdamse firma Drijfhout in 1947.

De gehele foto met alle namen:
Het Leven in Schoonhoven 4 (2011)
88-89. Fotocollectie J.C. Voorsluijs.

Afb. 10 Meestertekens van Hendrik Schriek.
Links 1935-1942: nr. 4862, rechts
2 mei 1967-1989: nr. 3467.
C.B. van Dongen, VT-boek (Gouda 1999).

Galerij der Meesters

Huibert Looren de Jong

Geboren Schoonhoven 12 augustus 1914, overleden aldaar 15 december 1981

Getrouwd met Baartje van der Graaf, geboren Groot Ammers 15 mei 1917, overleden

Schoonhoven 13 mei 2018

Werkmeester van 1942 tot 1998 (afb. 12); werkte tot 1942 als etser, graveur en als zilversmid bij Zilverfabriek H. Hooijkaas

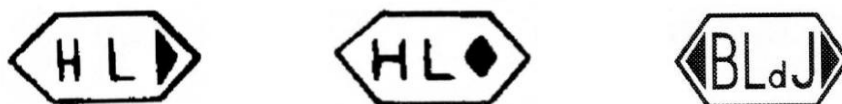
Woonde in de Koningin Emmastraat 4

Specialiteit: Maggi-houders, servetbanden met gravering, breidoppen, mesheften, miniaturen (afb. 11) en broodmanden

Afb. 11 Zilveren miniaturen in een 'poppenhuis' gemaakt door Huibert Looren de Jong, eind jaren 1970; niet gekeurd.

Eigendom nabestaanden.
Eigen foto.

Afb. 12 Meestertekens van Huibert Looren de Jong, nr. 3468, geldig 2 mei 1967-1982 (links), opvolgende weduwe Baartje van der Graaf, nr. 5047, geldig 1982-1998 (midden), en Bert Looren de Jong, nr. 6721, geldig 1998 tot 2014 (rechts).
Bron: C. B. van Dongen, Nederlandse Verantwoordelijkheidstekens sinds 1797 (Gouda 1999).

Galerij der Meesters

Bert Looren de Jong

Zilversmid, werkmeester van 1998 tot 2014

Lid van Verdiensten van het Schoonhovens Goud- en Zilversmedengilde Sint Eloy sinds 2017

Specialiteit: messen met zilveren heften, servetbanden, breidoppen, bonbonschalen en broodmanden

De werkplaats Koestraat 11

De werkplaats aan de Koestraat 11 is ontstaan in of kort voor 1901. Er werkte toen zilversmid Nicolaas Jilles de Pleijt tot 1914.¹⁷ Daarna gebruikte M.N. Pak, kashouder, de werkplaats in 1914/1915.¹⁸ Van 1915 tot in 1917 werkte er Johannes Lambertus van der Maat, zilversmid.¹⁹ Van 1917 tot 1921 is het als pakhuis in gebruik.^{20, 21} Het pand werd in 1921 verbouwd en kwam toen in handen van een hoofdonderwijzer uit Lexmond, A.P. van Hensbergen.²² In 1923 is het 'een bestaande zilversmederij' (van wie is onbekend) en de werkplaats werd toen voorzien van een elektromotor van 1,5 pk.²³ Van 1925 tot 1929 begon Arie Landmeter er zijn bedrijf die daarna aan de Wal 14 verder ging.²⁴ In 1931 is het eigendom van Jan Pieter Verkerk, zilversmid en koopman uit Nieuwpoort.²⁵ Deze plaatste er een pers, een pletmolen en elektromotoren in de werkplaats (zie onder, jaar 1931). Tussen 1931 en 1942 is het onbekend wie er werkt, maar zeer waarschijnlijk Jan Pieter Verkerk.

Samengevat, tussen 1900 en 1942 was Koestraat 11 een 'doorgangshuis', maar in 1942 werd het voor langere tijd de werkplaats van de firma Schriek & Looren de Jong. Dit duurde tot 1967. Huibert Looren de Jong ging er in 1967 verder tot 1982 toen zijn weduwe hem opvolgde tot 1982 met hun zoon Bert, welke er tot 2014 werkte.

Elektriciteit

Schoonhoven kreeg in 1921 elektriciteit. Alom werden elektromotoren geïnstalleerd;²⁶ ook in de zilverwerkplaatsen. Koestraat 11 heeft ook daarmee diverse malen een upgrade gehad.

1923: Uitbreiden van een bestaande zilversmederij door het in gebruik nemen van een elektromotor van 1,5 pk.

¹⁷ Vriendelijke mededeling Aart Jan Baardwijk, wiens vader Pieter Baardwijk bij N.J. de Pleijt het vak leerde (gespreksnotities RKa. 18 september 2008); Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven, Collectie Van Dongen (CvD) inv. nr. 469, Waarborg Visitatieregister 1914-1919 (Vis. Reg.), N.J. de Pleijt, werkmeester (wmr) nr. 284.

¹⁸ Vis. Reg. wmr. 239, N.M. Pak.

¹⁹ Vis. Reg. Wmr. 171, Johannes Lambertus van der Maat; SAMH, BR Sch. Wijk B 1880-1890 nr. 0145 fol. 140.

²⁰ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1015 – archiefnummer 340.

²¹ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1015 – archiefnummer 373.

²² Eigendomsgegevens van www.kadaster.nl - Archief Schoonhoven, code SHV00 – kadasternummer C 1820- (Kadaster) Legger 2441.

²³ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1045 – archiefnummer 361.

²⁴ *Goudsche Courant*, 11 juli 1929, pag. 2.

²⁵ Eigendomsgegevens van Kadaster.

²⁶ B. de Wit, *Schoonhoven in bedrijf* (Alphen aan den Rijn 2001) 21.

1926: Uitbreiden van een bestaande zilversmederij door het in gebruik nemen van een elektromotor van 3 pk. voor de aandrijving van 2 pletmolens, 1 polijstmachine, 1 valhamer en een ventilator.²⁷

1931: Uitbreiden van een bestaande zilversmidswerkplaats door het bijplaatsen van een pers en een pletmolen met een motor van 2 pk. Uitbreiden van een bestaande zilversmederij door het in gebruik nemen van een elektromotor van 1,5 pk.²⁸

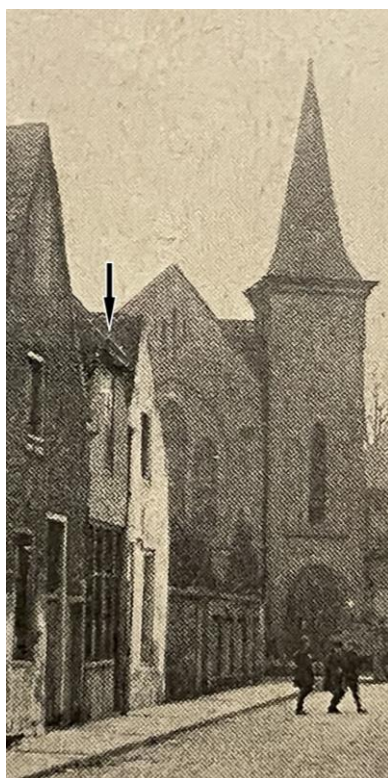
1946: uitbreiding zilversmidswerkplaats.²⁹

1955: Oprichting van een zilversmederij met 5 elektromotoren op het perceel.³⁰

1963 (omstreeks) uitgebreid met Koestraat 9, werkplaats met erf (afb. 13). Verworven van 'NV De Vrijheid' te Willige Langerak.³¹

1963: Verbouw garage werkplaats betreft huisnummer 9 en 11³²

1966: Gedeeltelijk vernieuwen en uitbreiden werkplaats en berging³³

Afb. 13 De panden in 1928 waarin later de werkplaatsen van de firma Schriek & Looren de Jong. Met pijl huisnr. 11, het witte pand huisnr. 9.

*Detail uit afb. 6.
18 maart 1928*

Feitelijk bestond het pand Koestraat 11 uit twee werkplaatsen. In het voorste gedeelte werkte Schriek met een aantal knechten, terwijl Looren de Jong in het achterste deel ook met een aantal knechten aan zijn opdrachten werkte.

Enkele namen van hun knechten waren Aart van der Heul (voor Schriek) en Toon van der Heul (die ook parttime voor Landmeter werkte), Hennie Pince van der Aa en Martin Murk (voor Looren de Jong).³⁴

²⁷ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1045 – archiefnummer 395.

²⁸ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1045 – archiefnummer 452.

²⁹ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1015 – archiefnummer 1149.

³⁰ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1045 – archiefnummer 504.

³¹ Kadaster, Leggemrs. 2976 en 3141.

³² SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1015 – archiefnummer 1775.

³³ SAMH - Bouwvergunningen Schoonhoven, Inventaris 1015 – archiefnummer 2055.

³⁴ Uit gesprekken met Bas Looren de Jong in januari 2025 door Ferry Mol.

Conclusie

De totstandkoming van het samenwerkingsverband Schriek en Looren de Jong had een economisch treurige achtergrond: de crisistijd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Nadat Schriek en Looren de Jong in dezelfde periode in 1942 werden ontslagen bij hun werkgever de Zilverfabriek H. Hooijkaas, hebben zij hun krachten gebundeld om het hoofd economisch boven water te houden. Ze namen de werkplaats Koestraat 11 in gebruik. De historie van de werkplaats gaat terug tot omstreeks 1900 toen hun collega Nicolaas Jilles de Pleijt daar zijn bedrijf startte.

Hendrik Schriek kan vandaag geschaard worden onder de solitaire zilversmeden, terwijl Huibert Looren de Jong de eerste generatie was van een gezinsbedrijf, dat zou gaan bestaan uit twee generaties. Geen van de firmanten kwam uit een geslacht van zilversmeden.

De dubbele achternaam Looren de Jong is ontstaan in 1805 in Ammerstol, toen dopeling Arie de Jong als tweede voornaam Looren meekreeg als traditioneel erbetoon aan zijn grootvader van moederszijde Arie Looren, door vernoeming naar hem met naam en toenaam.

Het samenwerkingsverband als firma tussen Hendrik Schriek en Huibert Looren de Jong heeft op enkele maanden na 25 jaar bestaan, van eind 1942 tot 2 mei 1967.

Beide firmanten zijn daarna apart verder gegaan. Schriek beëindigde zijn bedrijf in 1989. Het bedrijf van Huibert Looren de Jong werd in 1982 voortgezet door zijn weduwe Baartje van der Graaf, en in 1998 door zijn zoon Bert die het bedrijf in 2014 stopte en de werkplaats Koestraat 11 verkocht. Er had 72 jaar een Looren de Jong gewerkt als zilversmid.

Afb. 14 Weduwe Looren de Jong, set breidoppen, met daarop (rechts) meesterteken nr. 5047 'HL ruit' in zeskant (1982-1998), zilverkeurteken 'zwaardje' gehalte 833/000. Catawiki nr. 59957057, 8 juli 2022. Onbekende fotograaf. Bew. RKa.

‘De kleinere van de Busschieters’; nog een schuttersketen in Schoonhoven

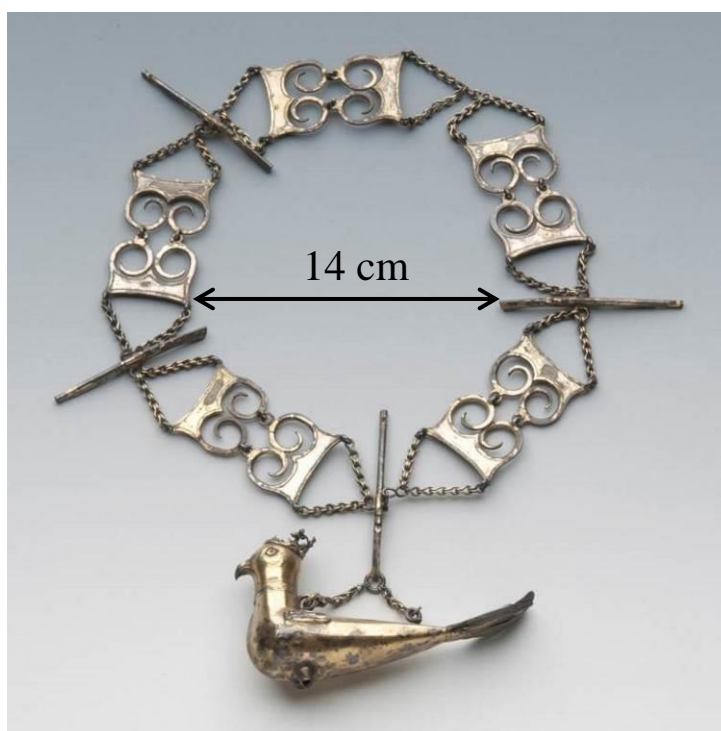
Rene Kappers*

Schoonhoven bezit twee schuttersketens: de bekende ‘Jacobakraag’ en een tweede, in 1938 aangeduid als ‘de kleinere van de Busschieters’ (afb.).¹ Ze lagen samen vele decennia in de Commissiekamer van het Schoonhovense stadhuis in een afgesloten nis (afb. 1). Beide waren daar slechts voor weinigen te zien. Nu ligt de ‘Jacobakraag’ op zaal, en ‘de kleinere van de Busschieters’ in het Kenniscentrum van het Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven. Hij is voor het publiek niet zo mooi als de Jacobakraag maar zijn identiteit blijkt minstens net zo interessant. Die identiteit en de datering wordt in dit artikel onderzocht.

Afb. 1 boven, de afsluitbare nis in de Commissiekamer van het stadhuis van Schoonhoven, destijds met de twee schuttersketens; de kleinere boven. Foto RKa, 2003.

Afb. 2 rechts, schuttersketen van Schoonhoven, sinds 1938 bekend als ‘de kleinere van de Busschieters’. Binnendiameter 14 cm. Totaalgewicht 226 gram. Foto Rob Glastra, 2003.

De onderdelen van deze schutterskraag, te weten de vijf schakels, de vogel, en de vier geweren of ‘bussen’, zijn via kettinkjes met open oogjes aan elkaar verbonden. Daarom is er geen zekerheid dat de drie onderdelen oorspronkelijk bij elkaar horen. Vogels en bussen werden soms aan andere ketens en kragen gehangen.² In dit artikel worden na de beschrijving van de keten de drie onderdelen, schakels, vogel, bussen, apart onderzocht. In een volgend artikel zal na verder onderzoek de samenhang aan de orde komen.

* Met dank aan Irina Dudar, Bart Ibelings, Ferry Mol, Lucinda Timmermans en Gemke Jager voor hun *peer review*.

¹ G.J. Lugard jr., *Beschrijving van het stadhuis van Schoonhoven* (Schoonhoven 1932) 11, ‘de kleinere van de Busschieters’; Ibidem, *In vier kwartier door Schoonhoven's historisch revier* (Schoonhoven 1938) 23; Ibidem, *Schoonhoven's filigrain* (Schoonhoven 1968) 33-34 ‘... kennelijk dus van de haeckbusschutters’; Sinds 1 jan. 2015 collectie Gemeente Krimpenerwaard, permanente bruikleen in *Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven*, collectie nr. 40304, ‘Keten kl.’ en ‘Jacobakraag’ collectie nr. 40303 (kraag) en 40303.01 (vogel).

² C. de Bruyn, ‘Een 15de eeuwse Antwerpse keten met Dordtse keuren. De schuttersketen van de Dordtse Kloveniers’, *De Stavelij* 9 (1994) 3-6, ‘Dordrecht ... 15de eeuwse keten ... gekroonde gaai ... wapenschildjes met aanhangende musket ... dateren uit de 17de eeuw ... later aan de keten gehangen’; L. Busine, M. Sellink (red.) *Glorie van Sint Joris. De man de draak en de dood*, (Bergen/Mons 2015) 221, Antwerpen (?) ‘Deze attributen zijn latere toevoegingen’. Bij veel andere ketens met vogels wordt de verbinding met ‘open oogjes’ vermeld en regelmatig de suggestie gedaan dat ketting en vogel mogelijk geen oorspronkelijk stel zijn.

Het geheel: ooit waren er meer schakels

De ketting telt vijf schakels die met kettinkjes via vier geweren aan elkaar verbonden zijn. De gemeten binnendiameter van de keten is 14 cm. Uit berekening ($14 \times 3,14$) is de binnenomtrek dan circa 44 cm: dat is ‘boordmaat XL’ van een herenoverhemd.³ ‘De kleinere keten’ is met 14 cm binnendiameter dus veel te klein om in de huidige configuratie als schuttersketen te dienen (afb. 2). De gemiddelde binnendiameter van zeven onlangs onderzochte schuttersketens bedraagt 30 cm; ruim twee maal zo groot.⁴ Gemiddeld vergelijkend was de keten dus zeer waarschijnlijk ooit ruim twee maal zo groot. In dat geval ontbreken er al zeker 88 jaar meerdere schakels.

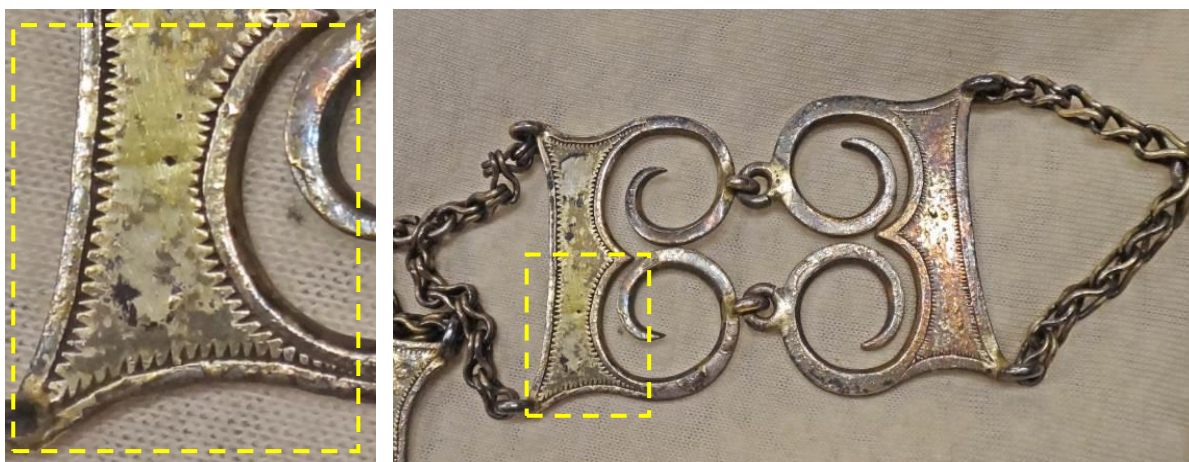
De schakels van twee vuurijzers

De keten bestaat nu nog uit vijf schakels. Er zijn geen keurtekens of andere (zilver-)merken. Elke schakel is een samenstel van twee ‘vuurijzers’ die met vier aan gesoldeerde dichtgeknepen oogjes met elkaar verbonden zijn (afb. 3, 4).

Een vuurijzer is het standaard ijzeren stuk gereedschap van iedereen die vuur wil maken; men slaat er vonken mee uit een vuursteen. De vonken vallen op een licht brandbaar materiaal, ‘tondel’, dat zo gaat gloeien. Schutters die met vuur schieten hebben daarom altijd een vuurijzer nodig.

Vuurschieten begon ooit met brandende pijlen die naar de vijand geschoten werden. Dit gebeurde eenvoudig door brandbaar materiaal aan een pijl te binden dat door de schutter aangestoken werd waarna de pijl verschoten werd.

Vanaf de eerste helft van de 14de eeuw werd vuurschieten ook met vuurwapens gedaan: ‘bussen’ met kruit in een buis of loop waardoor kogels naar buiten werden verschoten. Het kruit ontvlamde door een lont die de schutter aanstak. De schutter had ook daarvoor een vuurijzer nodig. Het vuurwapen werd in 1349 voor het eerst geïntroduceerd in de Lage Landen tijdens een demonstratie in Doornik.⁵

Afb. 3 Vuurvergulde zilveren schakel van de ‘kleine van de busschieters’, afm. 6,2 x 3,8 cm. Voorzijde glad geschuurd, gepolijst vuurverguld en versierd met een eenvoudige randgravure.

Rechts, overzicht; links, detail. Foto's RKa 2020.

³ Omtrek = diameter x ‘pi’; het getal ‘pi’ is circa 3,14.

⁴ I. Dudar, *Krönen, Mehren, Weitergeben. Individualisierungspraktiken und Erinnerungssicherung auf spätmittelalterlichen Schützenketten (1450-1550)*, dissertatie, Universiteit Keulen, (Keulen 2024), Kat. Nr. A1, A15, A17, A19, A21, A22, B14. Vermelde binnen omtrekken respectievelijk 68, 95, 126, 115, 83, 77 en 90 cm.

⁵ R. de Graaf, *Oorlog om Holland* (Hilversum 1996) 51, 52, Doornik, demonstratie van het gebruik van buskruit.

De vroegste ‘donrebus’ in Schoonhoven trad voor het voetlicht in (boekjaar) 1367-’68. Govertje of Godevaert de armborstier van Jan van Blois kocht toen vijf ‘donrebusse’ voor 3 pond 5 schelling per stuk.⁶ Het kruit werd gemaakt uit grondstoffen die Govertje inkochte. Zo kocht hij in 1370 in Brugge 34 pond salpeter,⁷ en in 1372 weer 124 pond salpeter.⁸ Vanuit Schoonhoven werd het buskruit in grote leren zakken naar diverse strijdperken gebracht, bijvoorbeeld in 1371-’72 naar Gelderland.⁹ Genoemde 124 pond salpeter plus 57 pond zwavel, werd in 1372 per schip van Brugge naar Tholen gebracht voor de strijd tegen de heer van (Zeven-) Berghen.¹⁰ Deze lading was goed voor zeker 105 moderne kilo’s buskruit !!!¹¹

De aanwezigheid van vuurrijzers is daarom geen dateringselement op zich. Het zijn oeroude gereedschappen van schutters.¹² Ook zijn vuurrijzers *a priori* geen ‘Bourgondisch’ teken van landsheren maar ook van anderen.¹³ Deze Bourgondische relatie moet echter wel in ogenschouw worden genomen in passende tijden en gebieden.¹⁴ Pas vanaf 1441 kwam de vrije hoge heerlijkheid Schoonhoven in handen van de Bourgondische hertog Philips de Goede toen lijftochtsvrouw Maria van Bourgondie, weduwe Willem VI van Beieren, overleed.¹⁵

Afb. 4 Achterzijde van de
vuurvergulde zilveren
schakel, geschuurd en grof
eenvoudig afgewerkt. De
vuurrijzers zijn gegoten en
gesmeed zilver.

Dank aan Huub Rogier,
zilversmid, docent Vakschool
Schoonhoven, e: 15 mrt 2021.
Foto RKa.

Een Koningsvogel of papegaai als aanhangsel

De Koningsvogel heeft geen keurmerken of andere (zilver)merken. Hij hangt aan de keten met open 's-oogjes' (afb. 5, boven en midden). Daardoor is er geen zekerheid dat ketting en vogel oorspronkelijk bij elkaar horen. Dit euvel wordt bij andere ketens en vogels ook regelmatig vermeld (voor 43 referentievogels, zie noot 19).

⁶ H.A. Verhoef, *Bloise rekeningen. Transcripties van de Bloise rekeningen, ca. 1300 tot 1397, aanvullend op de transcripties van Schmidt Ernsthäusen*, Eigen uitgave (Schoonhoven 2009), Archief Graven van Blois (hierna VRB AGB) inv. nr. 95 boekjaar (1367-’68) folio 23v. Digitaal:

<https://www.onsvoorgeslacht.nl/genealogie/databank/> bronbewerkingen, auteurs.

⁷ VRB AGB 46 (1369-’70) f.71v.

⁸ VRB AGB 48 (1371-’72) f.82.

⁹ VRB AGB 48 (1371-’72) f.82.

¹⁰ VRB AGB 48 (1371-’72) f.82.

¹¹ de Graaf, *Oorlog om Holland*, 53: verhouding salpeter : zwavel : kool = 4:2:1. Trois pond is ca. 490 gram hedendaags.

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Fire_striker#History; https://en.wikipedia.org/wiki/Fire_striker#References;

¹³ [Category:Firesteels in heraldry - Wikimedia Commons](#).

¹⁴ Dudar, *Krönen, mehren, weitergeben*, 38-41, 116-118.

¹⁵ R. Kappers, D. Mentink, ‘De vrouwen en heren van Schoonhoven. Ruim 300 jaar overzicht, vóór 1280 tot 1584’, in: P. Niestadt, R. Kappers, *Het leven in Schoonhoven. Geschiedenis van het bestuur van de stad* (Schoonhoven 2014) 39-49, ald. 48.

Afb. 5 Boven-, zij- en onderaanzicht van de Koningsvogel. Afm. 11,5 x 6,2 cm.
Foto's RKA 2020.

De Koningsvogel

De vogel heeft een vuurvergulde zilveren lijf dat gesmeed is inclusief de kop. Het lijf inclusief kop, bestaat uit twee identieke helften die aaneen gesoldeerd zijn tot lijf. Het lijf met kop is hol en glad aan de buitenzijde. Zowel op de borst als rond de poten zit een deuk (schade). De staartveren zijn gesmeed en aan het lijf gesoldeerd.

Zijn ogen zijn puntovaal gegraveerd en hebben een duidelijke pupil. De gesloten kromme snavel is aan de kop gesoldeerd. Er is een gegraveerde duidelijke halsband die verder niet versierd is. De vleugels zijn afgezaagd; de aanzetten zijn nog aanwezig; ze waren niet 'afneembaar'.

Het aangesoldeerde verenpakket van de staart is vanaf de zijkant gezien plat en bestaat uit vier lagen; de vierde onderste laag is heel kort. De veren zijn ieder onder en boven fraai gegraveerd met een veerpatroon vanuit een centraal lopende nerf. De verenbos is na het graveren bijeen gemonteerd en aan het gladde lijf gesoldeerd. De middenveer in de tweede laag is nu afgebroken.

De poten zijn afgezaagd; er resten twee korte stompen. De stompen van de poten staan iets verschoven zijdelings naast elkaar. De vogel 'stapte' blijkbaar; ook bij de Jacobakraag zijn de poten afgezaagd en resteren korte stompen.

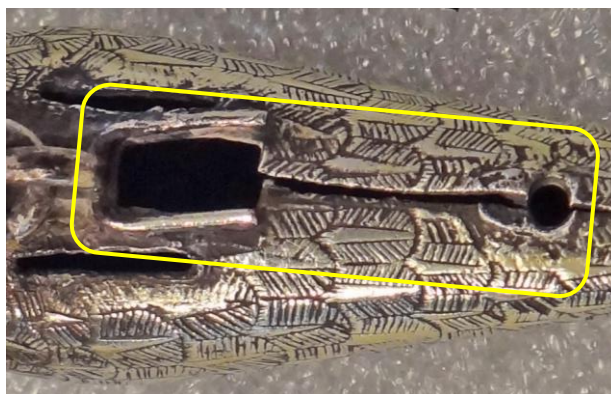
Afgezaagde poten blijken uitzonderlijk. Van de vogel van het Sint Barbaragilde uit Son is bekend dat deze pas na 1971 zijn afgezaagd en verdwenen. Bij de vogel van het St. Jorisgilde te Someren werden de poten bij een restauratie vernieuwd (onbekend wanneer). De vogel van St. Sebastiaans gilde uit Goch heeft van origine geen poten. De vogel van Hamm heeft ‘losse’ vrij hangende poten. De vogel in het Rijksmuseum Amsterdam, BK-NM-9331, voorheen toegedicht aan het schuttersgilde te Hulst, staat met zijn poten op de knop van een scepter. Van de 39 andere referentievogels in dit onderzoek zijn de poten intact en bij staan de poten steeds op een takje of torsje. Ook de vleugels zijn overal nog intact.

De poten van beide Schoonhovense vogels zijn met hetzelfde technisch geweld verwijderd, net als hun vleugels (afb. 17). Deze dubbele uitzonderlijkheid ten opzichte van de 43 bekeken vogels duidt op gelijktijdige diefstal. Daarbij zijn de twee ketens nooit gezamenlijk buiten Schoonhoven tentoongesteld.¹⁶ De diefstal is dus zeer waarschijnlijk in Schoonhoven gepleegd (voor de 43 referentievogels, zie noot 19).

Een luikje in de Koningsvogel

Er zit een opening in zijn rug, met een sponning er omheen: U-vormig, mooi strak en recht gemaakt. De opening meet 10 x 7 mm (afb. 6, gele cirkel). Op een of andere manier heeft daar zeer waarschijnlijk een dekseltje op of in gezeten; zie de opgesoldeerde sponning van 1,4 mm dik draad. Er kon dus wat 'in' het vogellijf. Bij 39 andere bestudeerde vogels uit Nederland en de omgeving van Keulen is zo'n opening verder niet gezien; wel twee maal in Schoonhoven. De vogel van de Jacobakraag heeft namelijk ook zo'n opening (9 x 5 mm) met dezelfde U-vormige constructie van de sponning.¹⁷ Er is wel één vogel aangetroffen met een kop die scharniert: ‘het lichaam van de vogel is een doosje.’¹⁸

Uitvergroot zijn er andere sporen bij het luikje te zien: gaatjes, penntjes en de afdruk van een rechthoek (afb. 7). De functies van deze relictten zijn nog niet duidelijk geworden.

Afb. 6 Het ‘luikje’ in de rug van de Koningsvogels (gele cirkels). Links, in de vogel van de Kleine keten van de Busschieters, met U-vormige sponning, afm. 10 x 7 mm, draaddikte 1,4 mm. Rechts, in de vogel van de ‘Jacobakraag’, afm. 9 x 5 mm en verderop rechts een rond gaatje met sponning, 3 mm. Foto’s RKA.

¹⁶ R. Kappers, ‘De ware gedaante van de Jacobakraag, de 15de eeuwse schutterskraag van Schoonhoven’, *Zilver Histograaf Schoonhoven* 1 (2021) 116-131, Bijlage 1, ‘Tentoonstellingen sinds 1872’.

¹⁷ Kappers, ‘Ware gedaante’ 124, 125;

¹⁸ Busine, Sellink, *Glorie van Sint Joris*, 228, 229. ‘Medaillon en vogel van een Sint-Jorisgilde, 1500.’ Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunst en Geschiedenis, Hallepoort, V. 2145A-B.

Afb. 7 Detailopnamen van 'het luikje' in de vogel (afn. 10 x 7 mm) de omgeving ervan en de constructie van de 'sponning' (draaddikte 1,4 mm). Links, aanzicht vanaf boven; rechts (uitsnede) zijdelingse opname.
Foto's RKa 2024.

De kroon met zes gotische fleurons

Uit verschillende fotografische projecties valt op te maken dat de kroon een enkele onversierde hoofdband heeft, diameter 17,6 mm; rondom telt de kroon zes gotische fleurons (afb. 8, 9). Van parels of een eventueel diadeem is geen spoor.¹⁹ De kroon van de Jacobakraag heeft een dubbele onversierde hoofdband en telt (bij nader inzien:) rondom acht fleurons waarvan er vier door een kruisvormig diadeem verbonden zijn.²⁰

Afb. 8 De vogelkop in twee aanzichten, links zijdelings, rechts aanzicht achter. In het achteraanzicht, de restanten van drie gotische fleurons.
Foto's RKa, 2020, 2024.

¹⁹ Heraldische aanduiding is 'drie fleurons'. Zie J.A. de Boo, *Heraldiek* (2; Bussum 1973) 85-90; ibidem, *Familiewapens. Kentekens van verwantschap* (Den Haag 2008) 64-67. Vergelijk de vogels in: A.M. Koldewey, *Zilver uit 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 1985) 21 vogels; L. Busine, M. Sellink, *Glorie van Sint-Joris* (Bergen 2015) één vogel; A.M. Koldewey, 'Een Antwerpse gildevogel uit 1536/1537 en zijn voorbeeld uit 's-Hertogenbosch' *Antiek* 25 (1990) 462-265, vijf vogels; M. Carasso-Kok, L. Levy van Halm (redactie), *Schutters in Holland* (Zwolle 1988) negen vogels; L. van Dijk (eindredactie), *Glans langs de IJssel* (Zwolle 1999) drie vogels; Rijksmuseum Amsterdam, 'Trofee van een schuttersgilde', collectie .nr. BK-NM-9331, één vogel.

²⁰ Kappers, 'Ware gedaante', 125, afb. 13, 126. In dat artikel staat abusievelijk 'zes fleurons'.

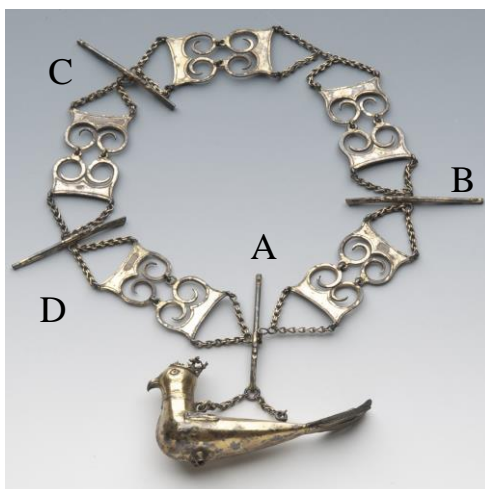
*Afb. 9
De vogelkop in vier
aanzichten. Bovenrij:
linkerzijde, bovenzijde,
rechterzijde.
Onder: frontaal-aanzicht.*

Foto's RKa, 2020, 2024.

Gehalten van de samenstellende delen

Noch op de keten noch op de vogel zijn er zilvermerken aanwezig. Gehalten moeten dus op een andere wijze vastgesteld worden. Röntgen-fluorescentieonderzoek of -spectraalanalyse biedt waarschijnlijk uitkomst en zal op een later moment uitgevoerd worden.

Het zilver is vuurverguld waardoor de keten met vogel in ieder geval extra kostbaar was. Het Röntgenonderzoek kan te zijner tijd waarschijnlijk via de aanwezigheid van verontreinigingen en andere elementen in het zilver, zoals het goud en het kwik, laten zien of de zilveren onderdelen van de keten inderdaad oorspronkelijk bij elkaar hoorden als één ensemble.

De miniatuur geweren of 'bussen'

Wapens behoren tot de meeste bestudeerde historische voorwerpen. De techniek en materialen geven veel informatie over de tijd waarin ze gemaakt werden. Door vergelijking zijn wapens daarom belangrijke indicatoren voor de datering van kunst- en andere voorwerpen waarin ze zijn verwerkt.²¹ Aan 'de kleinere keten van de Busschieters' zitten vier handbussen alias clovers, *arquebussen* of 'haeken'.²²

Afb. 10 De vier miniatuur geweren aan de kleine keten, in tegenwijzer-richting A, B, C, D.

Foto Rob Glastra 2003, bewerking RKa.

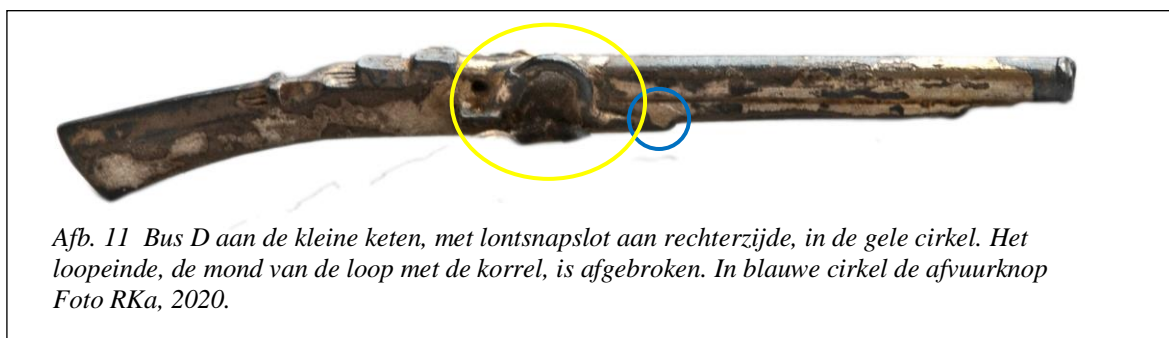
²¹ R.T.W. Kempers, *Antieke vuurwapens* (Bussum 1973), Inleiding, 8.

²² Ibidem, ibidem, handbus 21-30, lontslot 31-48; Ibidem, 'Haakbussen uit Nederlands bezit', *Armentaria, Jaarboek Militair Museum* (Soest 1976) 77; J.M. Breukers, *De handbus in de late Middeleeuwen* (Soest 1988) Nationaal Militair Museum, scriptie, obj. nr. 00002042; S. McLachlan, *Medieval handgonnes* (Oxford 2010) matchlocks 54, zijdelingse kruitpan '15th century' 10, 'early 15th century' 28. Met dank aan Irina Dudar.

Vanaf de vogel zijn de bussen tegen de klok in aangeduid van A tot en met D (afb. 10). Ze zijn 77 mm lang, van vuurverguld zilver, gegoten, en heel gedetailleerd gemaakt. Per bus zijn de onderdelen nauwkeurig te onderscheiden (afb. 11, 14, 15). Het zijn een kolf en een lade, waarop de loop zonder banden is gemonteerd. Op de mond van de loop staat een korrel als tweede richtmiddel. De loop is rond in doorsnede; het mondstuk is zeskant. Van bus D is de mond van de loop afgebroken en daardoor ontbreken het mondstuk met korrel (afb. 11).

Deze vroege bussen of clovers zijn voorzien van een lontslot of tondelslot (*matchlock*, *tinderlock*). De s-vormige lonthouder, de zogenaamde serpentine, is aan de lade bevestigd ter hoogte van het zundgat. Aan het uiteinde van de serpentine zit een houder voor de lont of de tondel (afb. 12, 13). Bij de miniaturen is dit te onderscheiden als een dikker onderdeel (afb. 11, 14, 15). Bij het (met de hand) afvuren valt de serpentine in de ‘pan’ die aan de zijkant uitsteekt (n.b. zonder deksel) waar kruit ligt. Dit ontbrandt en via het zundgat aan de zijkant van de loop wordt de kruitlading in de bus ontstoken waarna de kogel met grote kracht en snelheid de loop verlaat.²³ Het schot is gelost; de bus moet opnieuw geladen worden. Deze constructie met pan en zundgat aan de zijkant werd omstreeks 1470 ingevoerd.²⁴

Een bijna even oude uitvoering, omstreeks 1475, is het ‘lontsnapslot’. Hierbij wordt de serpentine door veerkracht in de pan gestoten. De serpentine kan -na het spannen- worden gelost door middel van een afvuurknop aan de zijkant van de lade (afb. 12, 13). Mogelijk zijn de miniaturen ook van het type lontsnapslot; er is een ronde knop herkenbaar aan de zijkant (afb. 11) zoals bij het exemplaren uit de Hermitage, St. Petersburg en uit Genève.

Afb. 11 Bus D aan de kleine keten, met lontsnapslot aan rechterzijde, in de gele cirkel. Het loopeinde, de mond van de loop met de korrel, is afgebroken. In blauwe cirkel de afvuurknop
Foto RKa, 2020.

Afb. 12 St. Petersburg, Hermitage, ‘0ca6cd4382f6b82cb456d3702f0be79b arquebus’ (ger. 29 aug. 2020; nu geblokkeerd wegens EU-sanctiemaatregelen). RKa: in blauwe cirkel de afvuurknop.
Op een verzamelaarsite afgebeeld en geciteerd: ‘Harquebus with sear matchlock and button release, Southern Germany, Nuremberg (?) circa 1500, bronze and wood, forged, cast, carved and painted. Dimensions: l. 78,2 cm; calibre 10,9 mm. Hermitage Museum’,
<http://myarmoury.com/talk/viewtopic.34214.html>, Post: Wed 12 Oct, 2016 5:20 pm (ger. 7 dec 2024).

²³ NN. ‘The early 16th century snap matchlock or tinder arquebus and the tinder sticks’, <https://www.youtube.com/watch?v=jJKDyGW1lz0> (ger. juni 2024); www.capandball.com (classic firearms).

²⁴ Kempers, ‘Haakbussen’ 77; Ibidem, *Antieke vuurwapens* (Bussum 1973) 12.

Afb. 13 Musée d'art et d'histoire, Ville de Genève (MAH), Arquebuse à mèche, handbus met lontsnapslot - of tondelslot, negenzijdige bronzen loop, taps toelopend. Met keurmerk van Basel (bisschopsstaf) en een tweede merk onderaan op het rechter zijpaneel. Brons, staal en hout. Neurenberg, omstreeks 1467-1470. MAH, Numéro d'inventaire AD 8171. In blauw de afvuurknop.
<https://www.mahmah.ch/collection/oeuvres/arquebuse-meche/ad-8171> (ger. 1 jan 2025)

Afb. 14 Lont- of tondelslot van bussen van de 'kleinere van de Busschieters': links van Bus C. Herkenbaar zijn v.r.n.l. kulas (sluitstuk) van de loop, zundgat, kruitpan, en serpentine met lont- of tondehouder. Rechts, ibidem Bus B, v.l.n.r. kulas, zundgat, kruitpan, serpentine.
 Foto's Rob Glastra 2003.

De vier bussen van 'de kleinere keten van de Busschieters' hebben allen een lontslot. Eén slot is aan de linkerzijde van bus C gemonteerd. Deze bus is dus gemaakt voor een linkshandige schutter, zodat vuur en vonken ook van het lichaam of gezicht van deze schutter wegspatten. De andere drie bussen zijn voor rechtshandige schutters gemaakt (afb. 14, 15).

Afb. 15 Bus B (rechtshandig) en bus C (linkshandig); bij beiden is het lont- of tondelslot gedetailleerd te zien. Bij bus B is het mondstuk van de loop afgebroken; vergelijk met de intacte loop van Bus C met mondstuk met korrel. Foto's RKa. 2020.

Tegen het sluitstuk van de loop (kulas) bevindt zich bij alle bussen een duidelijk ‘vorkvormig’ onderdeel (afb. 16). Dit is een vork-met-pen die, als hij wordt opgeklapt, als vizier dienst doet. Samen met de korrel op het einde van de loop vormen ze de richtmiddelen. In een oude publicatie werden het ‘miktoestellen’ genoemd.²⁵

Afb. 16 Bus B: bovenaanzicht, in de cirkel: vork-met-pen onderdeel dat op alle bussen aanwezig is en als vizier dienst doet wanneer het opgeklapt is. Foto RKa.

De datering van de Bussen

De oudste betrouwbare bron voor het bestaan van kanonnen, vuurwapens, dateert uit 1326.²⁶ In de Lage Landen werd het vuurwapen, een bus, voor het eerst gedemonstreerd in 1349 in Doornik.²⁷ Dat was een bus op de grond. Vanuit deze staande donderbus ontwikkelde zich de draagbare donderbus die uit de hand werd afgevuurd, de handbus. Met het zwaarder worden van het kaliber (de kogelgrootte) ontwikkelde zich de haakbus.²⁸ De terugslag van deze zwaardere bussen werd opgevangen met een ijzeren haak die tijdens het schieten achter een muur of stang werd gehaakt. De haakbus dateert van 1500-1550. De handbus of *arquebus*, was hiervan de voorloper. ‘Tegen het einde van de 15de eeuw was de handbus aanzienlijk verbeterd. De lade was korter geworden en verticaal afgeplat. Het achterste deel ervan was dikker geworden: de kolf. De loop was langer en slanker geworden en aan de lade bevestigd door pennen of dwarsstiften, niet meer met banden’.²⁹ ‘Eind 15de eeuw’ past daarom bij de miniatuurbussen.

In Schoonhoven blijkt uit de Bloise rekeningen dat het eerste gebruik van buskruit hier dateert uit 1362.³⁰ Godekin of Godevaert, en voluit Godevaert Janssoen, van 1358/’59 tot 1381 de armborstier van Jan van Blois, kocht in en na 1362 met regelmaat ‘donrekruit’ (buskruit) en salpeter en zwavel, de grondstoffen voor buskruit. In 1367-’68 kocht Godevaert ook vijf ‘donrebusse’.³¹ In 1370 kocht hij in Brugge 34 pond salpeter,³² en in 1372 weer 124 pond salpeter.³³ Vanuit Schoonhoven werd het buskruit in grote leren zakken naar diverse

²⁵ Kempers, ‘Haakbussen’ 95; ‘miktoestellen’, F.H.W. Kuypers, *Geschiedenis der Nederlandse artillerie* (1872), bibliotheek Nationaal Legermuseum, nr. W.1155 (geciteerd in Kempers ‘Haakbussen’ 95).

²⁶ H.W. Koch, *Het krijgsbedrijf in de middeleeuwen* (Helmond 1988) 202.

²⁷ De Graaf, *Oorlog om Holland*, 51, 52.

²⁸ Kempers, ‘Haakbussen’ 75 e.v.; Ibidem, *Antieke vuurwapens*, 8-13; Koch, *Krijgsbedrijf*, 216-219.

²⁹ Breukers, *De handbus in de late Middeleeuwen*, 13, ‘type 3’, aldaar noot 59.

³⁰ VRB AGB 38 (1361-’62) f.88v.

³¹ VRB AGB 95 (1367-’68) f.23v.

³² VRB AGB 46 (1369-’70) f.71v. Zie ook, H.A. Verhoef, *De Graven van Blois, heren van Schoonhoven en Gouda* (Schoonhoven 2016) 88, 89, daar abusievelijk vermeld werkzaam ‘tot 1373’.

³³ VRB AGB 48 (1371-’72) f.82.

strijdperken gebracht, bijvoorbeeld in 1371-'72 naar Gelderland.³⁴ In 1372 bracht Godevaert genoemde 124 pond salpeter plus 57 pond zwavel, per schip van Brugge naar Tholen voor de strijd tegen de heer van (Zeven-) Berghen.³⁵

Godevaert de armborstier, bemoeide zich dus in opdracht van Jan van Blois met deze nieuwe wapens en hun toepassing te velde. Donderbussen raakten in Schoonhoven omstreeks 1360 in zwang. Over handbussen als zodanig wordt in de Bloise Rekeningen niets vermeld. In de literatuur wordt echter vermeld dat dit onderscheid in de beginfase niet gemaakt werd; alles was 'een donderbus'.

Afb. 17 De schutterskraag en de schuttersketen van Schoonhoven.

Links, Jacobakraag.
Foto RKa.

Rechts,
keten, 'de kleinere
van de Busschietters'.
Foto Rob Glastra.

Waren er Cloveniers in Schoonhoven? ³⁶

In 1359 waren er in Schoonhoven Oude Schutters, Jonge Schutters en Middel Schutters. Zij schoten dat jaar de papegaai op 15 juni, 15 mei en op Heilige Sacramentsdag.³⁷ Ieder schoot met Jan van Blois en ze vierden met hem feest.³⁸ Daarna komen de Oude Schutters met regelmaat voor in de Bloise Rekeningen. De Jonge Schutters worden in deze bron nog één maal vermeld, in 1361-1362.³⁹ De Middel Schutters komen apart genoemd verder niet voor. In 1514 worden '... waickers mit haechbussen ... oock der stede cost ...' vermeld in de 'Informacie'.⁴⁰ Dit is de vroegste vermelding van 'haechbussen' in Schoonhoven.

In 1518 worden we beter geïnformeerd: ⁴¹

64 Oude Schutters, van Sint Joris, voetboog (beschikken in 1518 ook over handbogen);
90 'Cloveniers ofte handbussenschutters', ... 'jonge hardemans', met als feestdag St. Bartholomeus; 'die jonge schutters bode' wordt op die dag betaald. De conclusie mag zijn dat cloveniers of handbussenschutters 'de Jonge Schutters' zijn. Ze hebben Sint Bartholomeus als beschermheilige, feestdag St. Bartholomeusdag 24 augustus,

³⁴ VRB AGB 48 (1371-'72) f.82.

³⁵ VRB AGB 48 (1371-'72) f.82.

³⁶ Eigen onderzoek RKa. Een studie en artikel over 'de schutters van Schoonhoven' is onder handen.

³⁷ Tweede donderdag na Pinksteren.

³⁸ C.J. de Lange van Wijngaerden, *Geschiedenis der Heeren en Beschrijving der Stad van Der Goude I*, (Amsterdam/Den Haag 1813) 740, Google Books.

³⁹ Oude Schutters VRB AGB passim; Jonge Schutters VRB AGB 38 (1361-62) f.95.

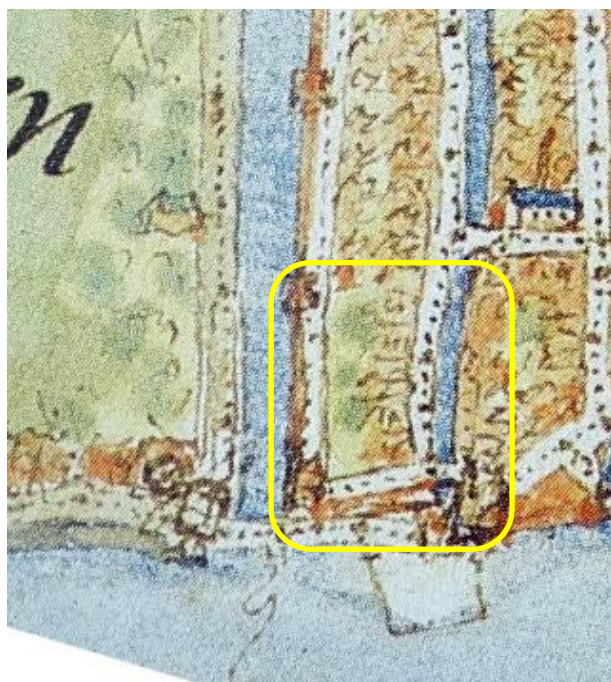
⁴⁰ R. Fruin, 'Enqueste ende Informatie upt stuck van der reeductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant, gedaen in den jaere MCCCCXCIII' (Leiden 1876) digitaal <http://socialhistory.org/sites/default/files/uploads/enqueste.pdf>.

⁴¹ B. Ibelings, 'Stadsfinanciën en stadsbestuur tot de Opstand (1581)' in: Niestadt, Kappers, *Geschiedenis van het bestuur van de stad*, 91-101, ald. 99, 100.

90 Haakbusschutters, 'zijn al scamel ambochtsgesellen', '...gedeelt aen 4 quaertieren ...'. Hun feestdag is de Heilige Sacramentsdag (net als in 1359 vermeld) die elk jaar op een wisselende dag valt. Een patroonheilige kan met behulp van deze feestdag voor de haakbusschutters niet achterhaald worden.

Op 6 oktober 1562 verkocht Jan Muel Dirsz van der Goude aan Cornelis Ariensz Alblas een huis 'noordwaarts van de stadsmuur naast de Jonge schutters doelen'. Het huis belendde noord de weduwe Andries Gerritsz, west de stadsmuur en oost de Haverstraat.⁴²

Op de kaart van Jacob van Deventer uit 1562 is op deze plek in het kaartbeeld een afwijkend bodemgebruik aangeduid voor deze Jonge schutters- of Cloveniersdoelen (afb. 18).⁴³

Afb. 18 De kaart van Schoonhoven van Jacob van Deventer, 1562. Links, detail zuidwesthoek van de stad; midden rechts met blauw dak, St. Agnesklooster. Zuid de Lek, zuid en west de stadsmuur met op de zuidwesthoek de 'Diestenborch', west de Oude Singel, oost Havenstraat met Havensloot (huidige namen) en Vrouwenpoort.

In geel kader, de Jonge Schutters doelen. Detail uit de kaart van Jacob van Deventer, 1562. Digitaal: NL-HaNA_4.DEF_1.10 krt vDeventer Sch Np. Bew. RKa.

⁴² Gouda, SAMH, Collectie Piet Muilwijk nr. 13a, paragraaf 'Schutterij': RAS 2346, fol. 47.

⁴³ R. Rutte, B. Vannieuwenhuyze, *Stedenatlas Jacob van Deventer. 226 Stadsplattegronden uit 1545-1575*. (Bussum 2018) 28, 29, figuren 'Gereconstrueerde legenda' met onder meer het bodemgebruik.

Discussie: de vogels als reliekhouder?

Via het luikje kon er kennelijk iets in en uit de vogel. In de bestudeerde literatuur is één vogel bekend met een scharnier in de hals zodat de kop omhoog kan klappen: ‘het lichaam van de vogel is een doosje’ wordt daar gesteld. Een functie van een dergelijk doosje blijft onvermeld.⁴⁴

Een mogelijkheid is dat het vogellichaam ‘het doosje’ was voor een reliek; de vogels zijn dan ooit reliekhouders geworden. Reliekenverering beleefde rond 1500 een hoogtepunt. Het was ‘de tijd van bedevaart-epidemie en religieuze massapsychose’.⁴⁵ De kleinste overblijfselen van heiligen gaven kracht en inspiratie. Een splinter was net zo machtig als het hele lichaam.⁴⁶ Sint Joris, beschermheilige van de Oude schutters en Sint Bartholomeus van de Jonge Schutters zouden hiermee geëerd kunnen zijn op de aan hen gewijde altaren, tijdens hun schuttersfeestdagen en in processies. Bij de laatste twee kwam de doosjes-functie dan van pas.

Besluit

De ‘Cloveniers’ alias de ‘Jonge Schutters’ waren de handbusschutters in Schoonhoven. Ze traden op sinds minstens 1359. Ze schoten toen de papegaai. In de bronnen werden ze daarna pas weer in 1518 gevonden. Gegeven de activiteiten van Govert de armborstier van 1362 tot 1381, moeten ook de Jonge Schutters in Schoonhoven als zijn tijdgenoten en opvolgers bekend geweest zijn met buskruit en ‘donrebussen’. Wanneer zij zelf de handbus gingen hanteren is in dit onderzoek niet duidelijk geworden. Hoe de samenvoeging tot stedelijke schutterij tussen 1575 en 1600 verliep is ook nog onbekend. Hun schuttersketen ‘de kleinere van de Busschieters’ zal in die laatste periode net als de Jacobakraag van de Oude Schutters, ook in bezit van de nieuwe stadsschutterij zijn gekomen, en op die wijze later ook stadseigendom van Schoonhoven zijn geworden.

Met recht sprak archivaris Lugard dus in 1938 over ‘de kleinere van de Busschieters’. Gegeven de afgebeelde bussen aan de keten had hij het in 1968 met ‘haeckbusschieters’ echter niet bij het rechte eind; de haak ontbreekt aan de miniaturen.

De vier zeer gedetailleerde miniatuur-handbussen met lontsnapslot, een lade uitlopend in een vroeg model kolf, de loop gemonteerd zonder banden, een steel-met-vork en korrel als richtmiddelen, een zijwaarts zundgat met een aangesmede kruitpan zonder deksel, zijn ontwikkeld in het laatste kwart van de 15de eeuw. De miniaturen zijn uniek temeer daar er ook een linkshandig exemplaar bij is. Het zijn verkleinde vergelijkbare tijdgenoten van de handbus uit de Hermitage-collectie ‘omstreeks 1500’ en van de ‘*arquebuse*’ uit het Museum (MAH) te Genève. De laatste wordt gedateerd omstreeks 1467-1470.

Gegeven deze dateringen, en de gelijkenis in vorm, stand, houding en staart van de Koningsvogel en met name door hetzelfde unieke ‘luikje’ als bij de Jacobakraag, is voor deze bussen en de vogel van de ‘kleinere keten van de Busschieters’ een overeenkomstige datering op zijn plaats als van de Jacobakraag: 1475-1500. Nader röntgenonderzoek moet binnenkort uitwijzen of de vogel en bussen ook op fysische gronden één geheel vormen, en of ook de schakels van de vuurijzers daarbij passen.

⁴⁴ Busine, Sellink, *Glorie van Sint Joris*, 228, 229.

⁴⁵ H. van Os, *De weg naar de hemel. Reliekenverering in de Middeleeuwen*, (Baarn 2000) 35.

⁴⁶ J. Raaijmakers, ‘Van het as van de martelaren tot het stof op een graf. Relieken in het West-Europese christendom, ca. 400-ca. 1600’ in: I. Schriemer, L. Visch (redactie), *Relieken. Krachtbronnen verweven met verhalen* (Utrecht 2018) 36-45; I. Schriemer, ‘Relieken zijn krachtbronnen’ in: *Ibidem*, *ibidem*, 110-155.

Colofon 2025

De *Zilver Histograaf Schoonhoven* is een digitaal historisch periodiek over ‘de geschiedenis van de 1000 Meesters die het deden en doen, hun werk en hun stad.’ De publicaties zijn wetenschappelijk verantwoord: zorgvuldig, eigen werk, controleerbaar, betrouwbaar, onpartijdig en onafhankelijk. Afleveringen verschijnen regelmatig, in *open access*, via de gelijknamige website www.ZilverHistograaf.nl.

De Zilver Histograaf Schoonhoven verschijnt onder auspiciën van het *Schoonhovens Goud- en Zilversmidsgilde Sint Eloy*. Het verschijnt in *open access*, gratis toegankelijk voor iedereen, op het *worldwide web*. De website biedt de afleveringen aan. Er is tevens een ‘Zilver Schatkamer’ of *repository* waarin elders reeds verschenen publicaties over de geschiedenis van Schoonhoven als Zilverstad bijeen gebracht zijn.

Abonneren is gratis. Opgeven, wijzigingen en afzeggen kan/moet men zelf doen op de website van de Zilver Histograaf Schoonhoven, www.zilverhistograaf.nl

Abonnees worden per email geïnformeerd over het verschijnen van nieuwe afleveringen. De Zilver Histograaf Schoonhoven wordt, desgewenst, gratis digitaal aangeboden aan de leden van geïnteresseerde historische verenigingen, geïnteresseerde ‘vrienden van’ de diverse Nederlandse musea met een edelmetaalcollectie.

Publicaties: Aangeboden artikelen worden *peer reviewed* door de (gast-) redacteurs. Het auteursrecht blijft berusten bij de auteurs.

Artikelen en/of **kopij** kunnen worden aangeboden bij het secretariaat van de redactie: redactie@zilverhistograaf.nl. Alle bijbehorende afbeeldingen die niet gemaakt zijn door de auteur, dienen vrij van rechten aangeboden te worden. De Zilver Histograaf Schoonhoven, i.c. de Stichting HEK, aanvaardt in deze geen enkele aansprakelijkheid.

Richtlijnen voor auteurs: www.ZilverHistograaf.nl/richtlijnenauteurs.

Redactie

Rene Kappers, hoofdredacteur

Loek van der Kolk, redactiesecretaris

Gemke Jager, redactielid

Cristel Stolk, redactielid

Ferry Mol, redactielid

Rob Glastra, fotograaf, erelid

Max de Ruijter, webmaster

Irina Dudar, gastredacteur, peerreview ‘Schuttersketen Busschieters’

rene.kappers@live.nl

redactie@zilverhistograaf.nl

info@gemkejager.nl

c.stolk@samh.nl

ferrymol4@gmail.com

info@glastrafoto.nl

max@roaxdesign.com

irina.dudar@unibe.ch

Vormgeving: Roax Design, Schoonhoven

Covers: Ton van Velsen, Bussum

ISSN: 2772-4867

De Stichting HEK, Historische Encyclopedie Krimpenerwaard, is de rechtspersoon die de uitgever is van de *Zilver Histograaf Schoonhoven*.

Bestuur Stichting HEK

Han Goutier, voorzitter

Gemke Jager, secretaris

Henk van Zandwijk, penningmeester

Rene Kappers, lid

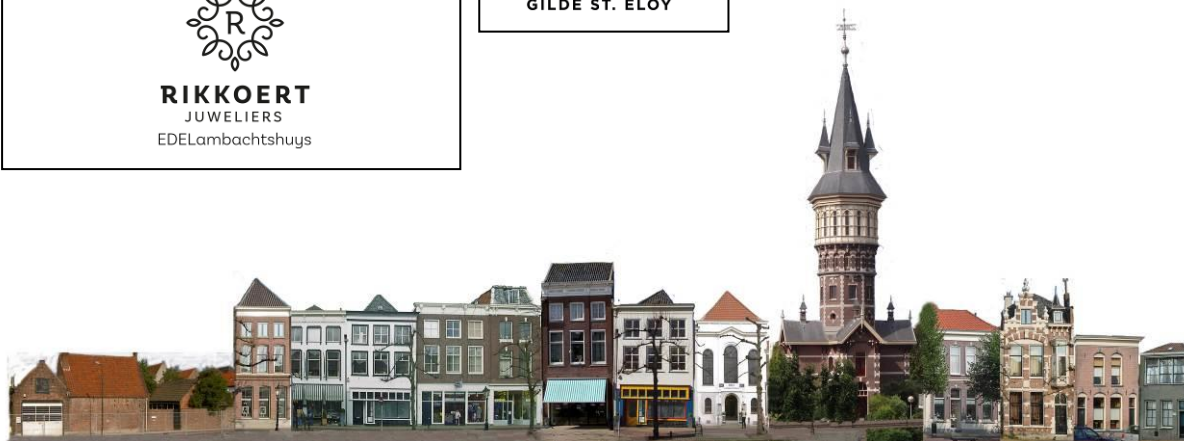
info@nederlandje.nl

info@gemkejager.nl

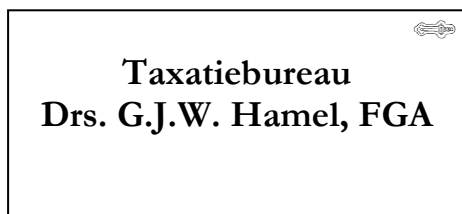
henkvanzandwijk1949@gmail.com

rene.kappers@live.nl

Dank aan onze sponsors van 2025
 'Zilverstad: dat onderscheidt ons van de rest'

Panorama van de Zilverstad *

*Panorama van de Zilverstad, adressen v.l.n.r. Havenstraat 49, 47a, Haven 69, Haven 64, 66, 68, 70, 54, 66, 13, Bij de Watertoren, Haven 7, 61, Nes 22, Scheepmakershaven 30. Werkplaats/huis van: Zilverfabriek A. Mesker & Zn. Zilverfabriek P. van Oostrom & Zn. Pieter van Sonsbeek. Artis Causa (Huub Rogier, Gabri Schumacher)/Jan Ariensz. Willem Littel Wmz, Gillis Grevink, Jacob Kooiman AGz/Andries Graves Kooiman, Adrianus Kuijlenburg Jz, Rikkoert Edelambachtshuys, Paul de Vries/Wouter van Balen/Titiaan de Geer, Juwelier Rikkoert, Jacob G.J. Niekerk, F. Edeling, H.C. Daudt. Foto's en Collage RKA.